

является формирование коммуникативной компетенции, которая предполагает формирование личности, способной и готовой к участию в межкультурном общении.

Ключевые слова: метод, мотивация, нетрадиционное обучение, педагогическое мастерство, инновационная технология, дидактика, коммуникативная компетентность.

ӘӨЖ: 85,3
МҒТАР 16.01.45

<https://vestnik.oqmpu.kz/kk>

Ж.АЙМАУЫТОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ СИПАТЫ

МЫНБАЕВА А.П. – PhD, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:0000-0002-2204-8545, e-mail:mutlu_8484@mail.ru,

РУСТЕМОВА А. М. – магистрант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент/Қазақстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>, e-mail:arailym.rustemova@bk.ru,

Аңдатпа. ХХ ғасырдың аяғында лингвистикада лингвомәдени тұрғыдан оның құрылымдық жүйесінен тыс тілді түсіндіруді қажет ететін көптеген фактілер пайда болды. Біздің ойымызша, оның пайда болу себебін жаһандану процесіне қарсы туындайтын келіспеушіліктің қалыптасуымен түсіндіруге болады. Тіл мен мәдениет бір-бірімен тығыз байланысты, тіл мәдениетте пайда болады, дамиды және мәдениеттің тасымалдаушысы болып табылады деген идея осы бағыттағы негізгі ұстаным ретінде қабылданды және 20 ғасырдың басында осы идеяға негізделген жаңа ғылым пайда болды. Мақалада Ж.Аймауытов шығармаларының көркемдік ерекшелігі және тілдік бірліктердің лингвомәдени сипаты қарастырылады. Сонымен қатар ұлттық танымды білдіретін лингвомәдени бірліктерді оқытудың маңызы мен оларды меңгерту жолдары анықталады. Бұл зерттеу жұмысы өз жалғасын табады деген сенімдеміз. Көркем мәтіндермен жұмыс жасау студенттің лингвистикалық және мәдени қабілеттерін жетілдіруге, оның циклдік білімін толықтыруға ықпал етеді. Оның ішінде көркемдік ерекшеліктерге толы, лиризм әдісімен өрнектелген, лингвомәдени бірліктерді көп қолданылған Ж.Аймауытов шығармалары әлі де зерттеу нысанымыз болмақ.

Ж.Аймауытов шығармаларының лингвомәдени сипаты туралы аз ғана зерттеу жұмыстары бар болғанмен, кешенді түрде зерттелмеген.

Тірек сөздер: Ж.Аймауытов шығармалары, көркем мәтін, лингвомәдениеттану, оқыту әдістері, лингвомәдени бірліктер, көркемдік.

Кіріспе. Қазіргі уақытта батыс, орыс және қазақ лингвомәдени зерттеулері тілде берілген және бекітілген халықтық мәдениеттің көрінісін зерттейді, "тіл" мен "мәдениеттің" бірегей құбылыстарының өзара байланысы мен өзара тәуелділігін қарастырады. Бұл бағыттың қалыптасуына В. А. Воробьев, В. В. Красных, В. А. Маслова, А.Т. Хроленко, Ю.С. Степанов, В. Н. Телия, В. И. Карасик, Ю. Д. Апресян, отандық зерттеушілер Р. Сыздықова, Т. Жанұзақов, Е. Жанпейісов, Ш. Сарыбаев, Н. Уәлиев, Ж. Манкеева, З. Ахметжановалар маңызды үлес қосты.

Академик Р. Сыздықтың қазақ әдеби тілінің тарихы, ауызша дамыған әдеби тіл, Абайдың сөз өрнегі жайындағы ғылыми зерттеулеріндегі лингвомәдени аспектіде қару мәселесі туралы қарастырылған. Біріншіден, автор тілдік бірліктердің лингвомәдени сипаты туралы қазақ әдеби тілінің қалыптасқан кезеңінен бастап, қалай пайда болғанын анықтап береді; екіншіден, тіл мен мәдениеттің байланысын, тілдік бірліктердің лингвомәдени сипатын танытатын нақты тілдік фактілерді көрсетеді «*жабағылы жас тайлақ, жардай атан болған жер; толғамалы ала балта; балығы тайдай тулаған; боз сазаны тоқтыдай; күпшек санды күрең*» [1, 100]. Ғалымның тұжырымдары тілдік құралдардың лингвомәдени сипатын анықтауда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар автор былай деп көрсетеді: «Поэтикалық тіл әрдайым метафора, эпитет, теңеу сияқты көріктеу құралдарының санымен (көптігімен), тіпті сапасымен (аса көріктілігімен) танылмайды. Суреткердің өз міндетіне алған эстетикалық талаптарына сәйкес болмысты тіл арқылы әсерлі де бейнелі тілде көрсете білуінен танылады. «Ал әсерлілік пен бейнелілік көркем әдебиетте, оның ішінде поэзияда әрқашан образды метафора, теңеулермен берілмей ешбір экспрессивтік бояуы жоқ сөздермен немесе сөз тіркестерімен берілуі де мүмкін». Автор сөз соңында құбылту деп атап жүрген троп түрлерінің, яғни эпитет, метафора, литота, перифраз, эвфемизмдердің барлығын бірге **экспрессивтік** деп атауды ұсынады» [2, 406].

Қазақ ғылымындағы лингвомәдениеттану саласының негізгі түсініктері мен маңыздылығын нақты көрсеткен пікір баршылық. Қазақ тілін оқытудың лингвомәдени ыңғайын жүзеге асыру барысында *лингвомәдени құзыреттілік* ұғымы маңыздылыққа ие. Аталған ұғымды алғаш рет қазақ ғылымында А. Алдаш қолданды. Зерттеуші Ж. Манкеева лингвомәдениеттануға – «сөздік құрамдағы заттық және рухани мәдениет атауларының халыққа тән ерекшелігі мен ұлттық өзгешеліктерін, лингвокультуремалардың қарапайым ауызекі тілде қолданылуын, фразеологизм бойында тұрақталуын өзге тілдердегі ұқсас баламаларымен салғастыра отырып, синхронды және диахронды зерттеу» деп анықтама береді [3, 503].

Зерттеу әдістері. Ж.Аймауытовтың шығармаларының көркемдігін, лингвомәдени сипатын зерттеу барысында мағынаны ашу әдісі, жүйелеу, филологиялық, когнитологиялық талдау әдісі қолданылды. Бұл әдістер көркем мәтіндегі ұлттық болмысты танытатын тілдік бірліктердің мәдени атауын, қолданысын айқындауға көмектесті. Ал Ж.Аймауытов шығармаларындағы лингвомәдени бірліктерді оқыту барысында зерттеу, жобалау, ойын әдістері қолданылды. Бұл әдістер білім алушыға лингвомәдени бірліктерді меңгерудің ұтымды жолдарын оқыту кезінде тиімді болды.

Талқылаулар. Біздің зерттеу жұмысымыз да осы тілдік бірліктерді лингвомәдени аспектісінде қарау мәселесі болмақ. Ол үшін негізгі нысан ретінде көркем мәтін алынады. Ал зерттеу жобамызға нысан болған Жүсіпбек Аймауытовтың көркем шығармалары болмақ.

Жүсіпбек Аймауытов жоғары шығармашылық табыспен әдеби әлемге есік ашты және шығармалардың шыңы осы қуатты көзқарас тұрғысынан қазақ әдебиетінде философиялық біліммен, лирикалық нәзіктіктермен және өзінше ерек шығармаларымен пайда болды.

Жазушының шығармашылығы, "Картқожа", "Ақбілек", "Күнекейдің жазығы" шығармалары туралы сөз болғанда, шағын жанрда жазылған шығарманың көркемдік белсенділігі жан-жақты қаралып ғылыми зерттеуге кешенді айналмады, ал шығарманың көркемдік табиғаты әлі толық ашылмаған. Осы тұрғыдан алғанда, шығарманың мазмұны мен құрылымын, суретшінің қаламынан шыққан шығарманың көркемдік рухани құндылығын зерттеу қазақ әдебиеттануының маңызды және сұранысқа ие аспектілерінің бірі болып табылады.

Шағын жанрдағы жазушының шығармаларына ерекше назар аударылып, зерттеу талаптары тұрғысынан өмірлік материалды өнер туындысына айналдыру жолындағы көркемдік нәзіктігі, әдіснамалық технологиясы, көркемдік-эстетикалық және тілдік стилі, лингвомәдени мәселелері ескеріледі. Ж.Аймауытұлының сөз өнеріндегі замандастарының шығармаларында тақырыптың сипаты, адамның әлемге қатынасы, дәуір, кейіпкерлер жүйесі, шығармаларының тақырыбы ұлт руханияты үшін маңызды және тақырыптың өзектілігін анықтайды.

А. Сейсенова мен А. Сейілханның еңбектерінде осы бағыт пен этнолингвистика, зерттеу объектісі мен мақсаты, лингвомәдениеттану арасындағы айырмашылыққа негізделген "тіл мен мәдениет" арасындағы байланысты зерттеу пайда болды. А. Сейсенованың зерттеуі нәтижесінде сәлемдесу, қоштасу және сөйлеу этикетінің түрлері елдің мәдениетіне жататындығы анықталды. Зерттеушілер лингвомәдениеттану «ұлттық тілге мәдениет пен менталитеттің әсер етуін қарастыратын тіл білімінің жаңа саласы. «Лингвистикалық мәдениеттану этностың мәдениеті мен тілдің өзара байланысын ұлттың сан ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, ырым-жоралғылары мен сана-сезімі, тұрмыс-тіршілігі және ұлттық болмысы, жөн-жоралғылары мен ұлттық өлшемдер негізінде зерттейді» деп тұжырым жасайды» [4].

А. Ислам «Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті» зерттеуінде лингвомәдениеттануды тіл мен мәдениет арақатынасын, ұлттық тілде көрініс табатын мәдениетті антропоцентристік парадигмаға бағытталған ғылым ретінде айқындайды [5, 204]. Автор қандай да болмасын ұлттық мәдениет өкілдерінің танымдық негізі болар концептілер жиынтығы болатынын айтады. Түркі халықтарының дүниетанымдық концептілерінің діңгегі – «тағдыр» мен «бақ» деп, қазақтың дүниетанымдық концептілері және олардың тілдегі көрінісі зерттелген.

Ғалым Қ. Есенова лингвомәдениеттанудың міндеті – «тіл мен мәдениеттің, тіл мен этностың, тіл мен ұлттық менталитеттің арақатынасын сипаттап, зерделеу» [6, 7] деген болса, Ә. Хазимова лингвомәдениеттану – «XX ғасыр соңында тілдік фактіге негізделген рухани мәдениет үлгілері көрінетін жанды дискурс түрлеріндегі (ауызекі сөйлеу тілі, көркем әдебиет т.б.) мәдени коннотациясының әлеуметтік орта менталитетінен хабардар ететін жаңа бағыттағы пән» [7, 6] деп тұжырымдайды.

Қазақ халқының дүниетанымында тілдік бірліктердің орнын зерттеген жұмыстар бар. «Көз» концептісінің лингвомәдени сипаты (М. Абдрахманова); концептіге негіз болған сөздің денотат, сигнификат, коннотат мағыналары (М. Күштаева); паремия құрамындағы тілдік бірліктердің халықтың рухы мен тілін танытып, этностың әлемді игеруінің мәдени-тарихи тәжірибесі және дүниедегі заттар мен құбылыстар арасындағы қарым-қатынасқа берген бағасын бейнелі тұрақты оралымдар түрінде бекітілуі (Ж. Исаева) қарастырылған.

Сонымен қатар қазақ тіліндегі антропонимдердің лингвомәдени аспектісі (Ф. Әшімханова); көркем шығармалардағы лингвомәдени бірліктерді ұлттық дүние бейнесімен байланыстыру (Г. Снасапова); ою-өрнек атауларының таңбалық сипатын ұлттық мәдениетпен сабақтастыру (Ж. Акимешева); ғаламның тілдік бейнесіндегі символдық жүйе (Қ. Қайырбаева) жайында көзқарастар бар.

Орыс тіл білімінде тіл мен мәдениеттің өзара байланысы, антропогендік лингвистиканың барлық салалары жан-жақты зерттелген, маңызды пікірлер айтылған көптеген еңбектер жарияланған. Міне, қазақ тілін безендіретін тілдік құралдардың лингвомәдени табиғатын анықтауға мүмкіндік беретін бірнеше анықтамалар бар. Осы анықтамалардың көмегімен қазіргі әдеби тілдерге енгізілген негізгі тілдік құралдар мемлекет пен мәдениеттің үйлесуіне негізделгені белгілі болады.

Орыс тіл білімінде ғылымның аталған саласы қазіргі уақытта қалыптасу үстінде, сондықтан берілген анықтама да әрқилы: лингвомәдениеттану – «тіл мен мәдениеттің корреспонденциясын олардың синхронды өзара байланысы негізінде зерттейтін этнолингвистиканың саласы»; «мәдениет пен филологияны зерттейтін ғылымдармен шектесетін синтезделген ғылыми пән»; «мәдениеттің тіл мен дискурстегі көрінісін, тіркелуін зерттейтін пән. «Ол ұлттық әлем бейнесін, тілдік сананы, менталды-лингвалды кешеннің ерекшеліктерін зерттеумен тікелей байланысты»; В.Н. Телияның лингвомәдениеттануды этнолингвистиканың саласы деп атағандығына қарамастан, В.А. Маслованың анықтамасында ол лингвистиканың саласы ретінде беріледі, дегенмен екі анықтамада да лингвомәдениеттанудың синтетикалық көрінісі, оның пәні ретінде өзара байланыстығы, диалогтегі тіл мен мәдениетті алуға болатындығы айтылды. В.В. Красных лингвомәдениеттанудың «ұлттық әлем бейнесін, тілдік сананы, менталды-лингвалдық кешеннің ерекшеліктерін зерттеуге» бағытталғандығын айтады [8, 12].

Ал, Ж.Аймауытовтың көркем шығармаларына келсек, автордың тілдік құралдарды орынды әрі көп пайдаланған. Мысалы,

1. **Оймақтай** – теңеу. «Оймақтай» – «кішкентай, титтей, құрtaқандай» деген мағынаны береді [9, Т.11, 630]. Мысалы: *Аузы да онаша оймақтай емес, сөйлегенде дымыға беретін болғандықтан, ернін жымырыңқырап, бір сорып қояды* (Ж. Аймауытов) [10]. Уақ жұлдыз – эпитет. « Уақ - з а т. Ұсақ, майда., за, шамалы, кішкентай» деген мағынаны білдіреді [11.]
«Шернияз. Ағатай, тап осындай уақ жұмысқа, қинамасаңыз екен бостан-босқа» (Ж.Аймауытов, Шығ.).

«Шығыстан көтерілген қара түні көкке шапшын, батыстың ақсаңдағын жұтам деп, қара туырлықтай қанатын айқара жабады. Меңіреу түнде қара көк аспанға меруерттей шашу шашып, о жер, бу жерде жұлдыздар жылтындап сыңсып келеді»[12,15]. Бұл жердегі «меңіреу түн» сөзі эпитет ретінде қолданылып тұр, мағынасына қарай «тыныш, ешкімді естімейтін» деген мағынаны білдіреді. Ал «қара туырлықтай – теңеу, яғни қалың үлкен деген мағынаны білдіріп тұр» [13].

Ж. Аймауытов – кейіпкерлерді жасау шебері. Ж.Аймауытовтыңқай бейнесінің болсын мінезі, оның іс-әрекеттері, қимылдары, сөйлеген сөзі және істегені соншалық, жазушының бұл шығармасы да "махаббат өнімі"болып табылады. Ғалым З. Кабдоловтың анықтамасына сәйкес, "Мінез - адамның ішкі болмысы, белгілі қоғамдық жағдай қалыптастырған қоғамдық құлқы, барлық психологиялық

ерекшеліктерінің жиынтығы"[14, 54]. Жазушы өз шығармасындағы кейіпкердің мінезін сипаттап қана қоймай, оқырманның кейіпкер туралы пікірін қалыптастыруға әсер етеді, кейіпкердің мінезін әр түрлі бөлшектермен қиындатады және кейіпкердің біртұтас бейнесін жасайды. Мұны «Қара бақсы» әңгімесіндегі Әбеганның суреті дәлелдейді. Бұл кейіпкерді бейнелеу үшін жазушы оған бүкіл бетті арнайды.

Жалпыадамзаттық құндылықтарды көрсету "Қара бақсы" шығармасының сипатында да сезіледі. Бұл оқиғаның философиялық мәні фольклорда, яғни бақсылар оқыған өлеңдерде жатыр. Әдепкі бойынша, Көшербай ауырады, сол кездегі оның ішкі жағдайы, кейінгі қалпына келтіру - бұл жалпыадамзаттық қасиеттердің мәні. Қорытындылай келе, "қара бақсы" жазған деп айтуға болады. Бұл Ж.Аймауытовтың құнды еңбектерінің бірі және философиялық маңызы бар деген қорытынды жасауға болады.

"Жаңабайдың жанындағы трагедиясы" әңгімесінде 30-шы жылдардағы қазақ жеріндегі ашаршылық туралы мәселе көтеріледі. Ж.Аймауытовтың "Жаңабай трагедиясы" әңгімесі қазақтардың әлеуметтік мәртебесін көтеріп қана қоймай, олардың психологиялық жағын да терең көрсетеді. Жазушы Жаңабайдың қайғысын шебер көрсетті. Басты кейіпкердің эмоцияларын ашу-жазушының көркемдік шеберлігін шыңдаудың нәтижесі. Әлеуметтік-психологиялық тығырық. Жаңабай әңгімесінің кейіпкері осы заманауи жағдайда ештеңе істей алмайды [15, 41].

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда когнитивтік лингвистика, лингвомәдениет, этнолингвистика және т.б. салаларда айқындалған зерттелген теориялық материалдар тіл мәдениетінің сабақтастығы, атап айтқанда ұлттық сипат, тілдің ұлттық рухы туралы білім негізінде пайдаланылады, оқушылар мемлекеттің дүниетанымын, салт-дәстүрлерін меңгерте алады. Өйткені халықтың дүниетанымы мен руханият жүйесі оны таңбалаған тілдік бірліктер, оның ішінде лингвомәдени бірліктер негізінде айқындалады. Кез келген лингвомәдени бірлік белгілі бір мағынаны, құбылысты және т.б. білдіріп қана қоймайды, ұлттың өзіне тән дүниетанымдық ерекшелігін көрсетеді. Тұлғаға бағдарланған оқытуда көркем мәтіндегі лингвомәдени бірліктерді тауып, олардың мағынасын ашып, қажеттіліктеріне қарай қолдануды меңгерту басты міндетіміз болып табылады.

Көркем-публицистикалық шығарма немесе көркем очерк – басқа да публицистикалық шығармалар секілді ұлттық дүниетанымның көрінісі, үлкен мәні бар жанр. Образ көркем шығармаларға ғана тән, очеркке тек нақтылық керек деген пікірде біржақтылық бар. Очеркшіге өмірдің қайнаған ортасында жүрген, сол ортаның елеулі де қалаулы тұлғасы ретінде танылған, болмыс-бітімі үлгі-өнеге боларлық кез келген адам кейіпкер бола алады. Қаламгер үшін очерк кейіпкерінің мінезін, рухани жан-дүниесін, мақсат-мүддесін, ой-сезімін шыншылдықпен суреттеу – образ жасаудағы, характер ашудағы басты мұрат болса керек. Жазушының міндеті – өмірді көркем нақышпен бейнелеу. Очеркте оқиғалар мен фактілер жаңа мазмұнға ие болады, көркем образға кенеледі. Егер очеркте образдылық болмаса, хабар мен корреспонденциядан айырмашылығы болмас еді. Очеркті образды публицистикадан бөліп қарауға келмейді. Оның әңгіме, повесть, романның басты айырмашылығы – публицистикалық элементтерінің басымдығында. Сол сияқты Ж.Аймауытовтың шығармаларында танымдық аспектіде лингвомәдени сипатты білдіретін тілдік бірліктер де көп қолданылған.

Қорытынды. Ж. Аймауытовтың шығармашылығының тағы бір ерекшелігі – өмір шындығын бейнелеу қабілеті. Әр түрлі шығармаларда белгілі бір тапсырмаларды орындайтын әр түрлі баяндау стильдері бар. Осылайша, оқиға бейнеге түсіріліп, оқырманды бейсаналық түрде тартады. Бұл жұмыстан жұмысқа деген көзқарас бұрынғыдан да шынайы болады. Егер жазушы өзінің әртүрлі әңгімелері мен романдарында бірдей мақсаттарды көздесе, онда оның романдары қоғамның әлеуметтік күйзелістерін бағалайды және талдайды. Осылайша, қоғам уақыт әлемін, өмір мен күнделікті өмірдің құпияларын терең ашады. Осының бәрінен біз жазушының дүниетанымын, дүниетанымын және мұраттарын анық көре аламыз. Кейіпкерлерінің ішкі жанының құбылысы, қарама-қайшылық, өмірлік қайшылықтардың негіздемесі де тереңдей түседі. Осындай ізденістерден туындайтын шығармаларға "Әнші", "Қара бақсы", "Қызыл отау, Қызылбике", "Елес", "Жаңабайдың жаныдағы трагедиясы", "Күнікейдің жазығы" әңгімелері кіреді. Бұл жұмыстарда көркемдік көзқарас, диалог, күрес және табиғатты бейнелеу ерекше маңызға ие екен.

Ж. Аймауытов – алғашқы әңгімелер жазу дағдыларын көрсеткен жазушы. Осы мақсатқа жету үшін ол үнемі түрлердің үйлесімділігіне ұмтылады. Әңгімелер, тіпті әңгімелер, егер жоқ болса, композицияда өте күрделі романдар туралы айтпайды, бірақ оқиға шынайы және шынайы түсіндіріледі. Бұл кез-келген шығармада жазушы көркемдік келбетті идеологиялық мазмұнмен үйлестіре алатындығын көрсетеді. "Жазушының әңгімесі ел өмірін, уақыттың тынысын дәл тауып, шынайы суреттеп, суреттей алатындығымен құнды", - деп жазады Б.Байғалиев.

Осындай ерекшеліктердің арқасында қазақ әдебиетінде өзіндік стилі бар ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы дарынды тұлғалардың бірі Жүсіпбек Аймауытов болып табылады. Көркем сөз шебері Ж. Аймауытов шығармашылығының басты идеялық патологиясы-қазіргі қазақтардың сана-сезімін ояту, тәуелсіздік үшін күрес және жастардың білімге деген ұмтылысын көрсету. Ол негізінен қоғамдағы ескі мен жаңаның қатал шайқастарын бейнелейді, оларды өз жұмысының тақырыбы мен идеологиялық негізіне айналдырады.

Жазушының шығармашылығы мен оның шығармашылық мұрасының рухани байлығы оның динамикалық және тартымды кезеңдерді, өмірлік оқиғаларды, адам әлемінің көріністерін суреттеуінен көрінеді, іздеу арналарына, көркемдік көрініске, сезімдер мен эмоциялардың тұтастығына, ойлар мен сөздер жүйесінің бірлігіне, шынайы шындық пен шеберлік саласына сәйкес келеді.

Басты кейіпкер және басты кейіпкер Ж.Аймауытовтың ("Күнікейдің жазығы", "Қартқожа", "Ақбілек") шығармасы өмір шындығы мен көркемдік шешімдерді егжей-тегжейлі көрсетеді.

Ж. Аймауытов қолтаңбаның өзіндік және лаконикалық жағын, көркемдік келісім көкжиегін, іздеу арналарының кең мүмкіндіктерін, стилистикалық сипаттамалардың бірлігін, байланысын көрсетеді.

Сондықтан басты құндылығы сөзсіз. Ж.Аймауытовтың шығармалары-бұл өнер әлемі арқылы өмірдің көркем және қайтпас шындығын бейнелеп қана қоймай, оны эстетикалық биіктерге көтеруге мүмкіндік беретін дана дүние.

Қазақ әдебиетіндегі көрнекті тұлға Ж.Аймауытов ана тілде өнердің түрлі жанрларында, өнер әлемінде диалогты қолдануда жемісті еңбек етті.

Жазушының шағын жанрдағы диалогты көркемдік және идеологиялық мақсаттарда, психологиялық құбылыстар, рухани бұрылыстар арқылы жүйелі, көркем түрде қолдана білуі шеберлігі болып табылады.

Көркем мәтіндердің лингвомәдени бірліктері жолдауларды, адамдардың өмірі мен олардың өмір салты туралы ақпаратты жеткізеді. Оқырман әдебиетті оқу арқылы танымдық білімін жақсартады.

Яғни, мәтіндермен жұмыс жасай отырып, студенттер адамдардың өміріндегі рөлін өлшеу үшін тілдік құралдарды талдаумен бірге мәтіндерден лингвомәдени бірліктерді табуы керек. Көркем мәтін – бұл қарым-қатынасты, кодтарды, ассимиляцияны, тезаурусты, дүниетанымды, коммуниканттың әлеуметтік, тарихи және ұлттық ерекшеліктерін, коммуникация талаптарына сәйкестігін және ниеттің практикалық байланысын (мақсат, талқылау, себеп) қамтитын коммуникация нысаны[16]. Ақпараттық және практикалық деңгейде көркем мәтіннің экстралингвистикалық (когнитивтік) аспектісі коммуникатордың тілдік және әлеуметтік тәжірибесіне негізделген, ақпараттың дүниетанымына және коммуникатордың мақсаттарына сәйкес келеді. Сөздің эстетикалық мағынасы оның сапасы ретінде сипатталады, ол мәтіндік жүйеде лексикалық бірліктердің қарым-қатынасына негізделген және жалпы бейнелі тұрғыдан оның басқа элементтер үшін жан-жақты маңыздылығына негізделген.

Мақала ҚР ҰҒК мақұлдаған АР 15473614 «Білім беру парадигмасындағы мәдени-тілдік құзыреттілік: метатілдегі коннотация» тақырыбы аясында орындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Hasanov G.K., Mynbayeva A.P., Duisenbayeva G.Z., Mukhamejanova G.T., Aldasheva K.S., Kongyratbay K.T. Fundamentals of cognitive metaphor // Asian Social Science., 2015. – V.11(18). – P. 82-85.
2. Сыздықова Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: Арыс, 2004. – 616 б.
3. Манкеева Ж. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Абзал-ай, 2014. – 640 б.
4. Сейсенова А. Лингвистикалық мәдениеттану: этикет формаларына салыстырмалы талдау: филол. ғыл. канд. ... дисс. – Алматы, 1998. – 183 б.
5. Ислам А. Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті (салыстырмалы-салғастырмалы лингвомәдени сараптама) : филол. ғыл. док. ... дисс. – Алматы, 2004. – 340 б.
6. Есенова Қ.Ә. Кекілбаев шығармаларындағы жергілікті атаулардың лингвомәдени сипаты: филол. ғыл. канд. ... дисс. – Алматы, 2009. – 120 б.
7. Хазимова Ә.Ж. Қазақ фразеологизмдерінің ұлттық мәдени деректері: филол. ғыл. канд. дисс... автореф. – Алматы, 2002. – 28 б.
8. Красных В.В. Этнопсихология и лингвокультурология: лекц. Курс/ В.В.Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 282 с.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық / Құраст. Ж. Манкеева, С. Бизақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы: Арыс, 2009.
10. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998. – 224 б.
11. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық, 14-том. / Құраст.: М.Малмақов, Қ.Есенова, Б.Хинаят және т.б. – Алматы, 2011. - 800 б
12. Ж.Аймауытов. «Жол үстінде» Алматы-1989ж., 115-бет

«ОҚМПУ ХАБАРШЫСЫ - ВЕСТНИК ЮКГПУ», № 4 (34), 2022 ж.

13. [Қоңыров Т. Турақты тенеулер сөздігі. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. - 480 б.](#)

14. Мекебаева Л., Ж. Аймауытұлы прозасындағы көркемдік ізденістер: Автореферат. Алматы: 2006- 28 бет
15. Досыбаева А., Ж. Аймауытұлының шығармашылық шеберлігі: Автореферат. Алматы: 2005- 24 бет
16. А.Р.Мынбайева, Р.А.Шаханова, В.Жанаикхан, (2015) Methods of Forming Linguacultural Competence in Postgraduate Education System//Mediterranean Journal of Social Sciences – 172 p.

References

1. Hasanov G.K., Mynbayeva A.P., Duisenbayeva G.Z., Mukhamejanova G.T., Aldasheva K.S., Kongratbay K.T. Fundamentals of cognitive metaphor // Asian Social Science., 2015. – V.11(18). – P. 82-85.
2. Сыздықова Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: Арыс, 2004. – 616 б.
3. Манкеева Ж. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Абзал-ай, 2014. – 640 б.
4. Семенова А. Лингвистикалық мәдениеттану: жетікет формаларына салыстырмалы талдау: филол. ғыл. канд. ... diss. – Алматы, 1998. – 183 б.
5. Ислам А. Улттық мәдениет контексіндегі дүниенің тилдік суреті (салыстырмалы-салыстырмалы лингвомәдени сарптама) : филол. ғыл. док. ... diss. – Алматы, 2004. – 340 б.
6. Есенова Қ.Ә. Кекілбаев шығармаларындағы зһергілікті атаулардың лингвомәдени сипаты: филол. ғыл. канд. ... diss. – Алматы, 2009. – 120 б.
7. Назимова А.Ж. Қазақ фразеологиздерінің ұлттық мәдени деректері: филол. ғыл. канд. diss... автореф. – Алматы, 2002. – 28 б.
8. Красных В.В. Жетнопсихология і лингвокул'турология: лекц. Курс / В.В.Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 282 с.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық / Құраст. Ж. Манкеева, С. Бізақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы: Арыс, 2009.
10. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998. – 224 б.
11. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 14-том. / Құраст.: М.Малмақов, Қ.Есенова, В.Хинаят және т.б. – Алматы, 2011. - 800 б
12. Ж.Аймауытов. «Жол үстінде» Алматы-1989ж., 115-бет
13. Қоңыров Т. Турақты тенеулер сөздігі. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. - 480 б.
14. Мекебаева Л., Ж. Аймауытұлы прозасындағы көркемдік ізденістер: Автореферат. Алматы: 2006- 28 бет
15. Досыбаева А., Ж. Аймауытұлының шығармашылық шеберлігі: Автореферат. Алматы: 2005- 24 бет
16. А.Р.Мынбайева, Р.А.Шаханова, В.Жанаикхан, (2015) Methods of Forming Linguacultural Competence in Postgraduate Education System//Mediterranean Journal of Social Sciences – 172 p.

The linguistic and cultural nature of the works of Zh. Aimautov

MYNBAEVA A.P. – PhD, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/ Kazakhstan, ORCID: 0000-0002-2204-8545 e-mail: mutlu_8484@mail. ru

RUSTEMOVA A. M. - graduate student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent/Kazakhstan, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>
e-mail:arailym.rustemova@bk.ru

Abstract. At the end of the twentieth century, many facts appeared in linguistics that require the interpretation of language outside its structural system from a linguocultural point of view. In our opinion, the reason for its occurrence can be explained by the formation of dissent arising against the process of globalization. Language and culture are closely related, the idea that language appears, develops and is a carrier of culture in culture was adopted as the main position in this direction, and at the beginning of the 20th century a new science based on this idea appeared. The article discusses the artistic specificity of the works of J. Aimautova and the linguocultural nature of language units. At the same time, the importance of teaching linguistic and cultural units expressing national experience and ways of mastering them are determined. We hope that this research work will continue. Working with literary texts contributes to the improvement of linguistic and cultural abilities of the student, replenishment of his cyclic knowledge. The object of study will continue to be the works of J. Aimautov, filled with artistic features, expressed by the method of lyricism, with a large use of linguistic and cultural units.

Although there are few research papers on the linguistic and cultural nature of Zh. Aimauytov's works, they have not been comprehensively studied.

Key words: Zh. Aimautov's works, artistic text, linguoculturology, teaching methods, linguocultural units, artistry.

Лингвокультурный характер произведений Ж. Аймаутова

МЫНБАЕВА А.П. – PhD, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:0000-0002-2204-8545,
e-mail:mutlu_8484@mail.ru

РУСТЕМОВА А.М. – магистрант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент/Казахстан, ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0395-585X>, e-mail:arailym.rustemova@bk.ru

Аннотация. В конце двадцатого века в лингвистике появилось множество фактов, требующих интерпретации языка вне его структурной системы с лингвокультурной точки зрения. На наш взгляд, причину его возникновения можно объяснить формированием инакомыслия, возникающего против процесса глобализации. Язык и культура тесно связаны, идея о том, что язык появляется, развивается и является носителем культуры в культуре, была принята в качестве основного положения в этом направлении, и в начале 20 века появилась новая наука, основанная на этой идее. В статье рассматривается художественная специфика произведений Ж. Аймаутова и лингвокультурный характер языковых единиц. Вместе с тем, определяются значение обучения лингвокультурным единицам, выражающим национальный опыт, и пути их освоения. Надеемся, что эта исследовательская работа будет продолжена. Работа с художественными текстами способствует совершенствованию лингвистических и культурных способностей студента, пополнению его циклических знаний. Объектом изучения по-прежнему будут произведения Ж. Аймаутова, наполненные художественными особенностями, выраженные методом лиризма, с большим использованием лингвокультурных единиц. Хотя о лингвокультурном характере произведений Ж. Аймаутова имеется мало исследовательских работ, комплексно они не изучены.

ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТТІ ТАҢДАУ БАҒЫТЫНА БЫҚПАЛЫН ЗЕРТТЕУ

ПАРИМБАЙ Г.Ғ. - оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: 0000-0002-8875-8371, e-mail.ru: gulzhanat.parimbay@bk.ru,

КЕРІМБАЕВА Р.Қ. - п.э.к., профессор, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан, ORCID: 0000-0003-0430-1831, e-mail.ru: risti1971@mail.ru,

БАЙМАХОВА А.Ш. - оқытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ORCID: 0000-0001-7708-0465, e-mail.ru: aknur.bajmaxova@mail.ru

Аңдатпа. Жаңа заман талабына сай мектептегі білім берудің жаңа стандарттары педагогикалық ұжымдардан оқушылардың кәсіби бағдарлануы бойынша жасалатын жұмысты барынша күшейтуді талап етуде. Кез келген адам үшін дұрыс кәсіби таңдау жасау жеке тұлғалық даму мен әлеуметтік белсенділік үшін аса маңызды. Бірақ ол тікелей тұлғаның жеке қасиеттерімен, ерекшеліктерімен, қабілеттерімен және қызығушылықтарымен келісілген және мақсаттарымен сәйкес үйлесім тапқан жағдайда ғана қалыптасады. Жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда оның өмірінде елеулі өзгерістер орын алатын, толассыз психо-физиологиялық үдерістерге толы жасөспірімдік кезең аса маңызды. Себебі, жасөспірімдер аталмыш жас кезеңінде физиологиялық өзгерістерден басқа, эмоционалды және әлеуметтік қабілеттер дамуынан да қатар өтеді. Осы жас кезеңінде оқушылар кім болғысы келетіні туралы терең ойлануға көп уақыт жұмсайды. Мамандық таңдауға әр түрлі факторлар әсер етеді, бірақ олардың ішіндегі ең маңыздысы – кез-келген тұлғаның жеке тұлғалық қасиеттері мен мінезі. Зерттеу жұмысының мақсаты – жасөспірімдердің кәсіби мүдделері мен олардың жеке сипаттамалары арасындағы байланысты орнату. Зерттеу жұмысының зерттеу әдістері ретінде «Дифференциалды-диагностикалық сауалнама», «Қызығушылық картасы» және Р.Кеттелдің жасөспірімдерге арналған тест-сауалнамасы бойынша оқушыларға анкета, сауалнама әдістері қолданылды. Эмпирикалық зерттеу барысында А.Асқаров атындағы №77 орта мектеп оқушыларының болашақ кәсіби қызметінің траекториясына әсер ететін жеке тұлғалық қасиеттері анықталып, мектеп оқушыларына болашақ кәсіби қызметтің бағытын анықтап, мамандық таңдауға көмектесу үшін олардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін терең зерттеу қажеттілігі туралы қорытынды жасалады. Зерттеудің практикалық құндылығы – оның нәтижелерін мектеп мұғалімдерінің, психологтардың, мектептегі білім беруді басқару өкілдерінің болашақ мамандықты таңдауға ықпал ететін оқушылардың жеке қасиеттерін анықтау үшін пайдалану мүмкіндігі болып табылады.